№6/2026

ADPI
Ilmiy xabarnomasi

ISSN 2181-4309

IBROHIM MO‘MINOV FAOLIYATIDA MILLIY O‘ZLIKNI ANGLASH VA OLIM SHAXSIDA MA’NAVIY JASORAT MASALASI

Ibodova Nasiba Komilovna
Osiyo xalqaro universiteti

Annotatsiya.
Mazkur maqolada O‘zbekiston falsafiy tafakkuri rivojiga katta hissa qo‘shgan olim Ibrohim Mo‘minov ilmiy merosida Sharq falsafasi an’analarining talqini tahlil qilinadi. Mutafakkirning Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy, Amir Temur va boshqa Sharq allomalari merosini o‘rganishga oid tadqiqotlari, ularda ilgari surilgan insonparvarlik, ma’rifatparvarlik, ilm-fan, axloq, davlat va jamiyat haqidagi qarashlarning ilmiy-falsafiy mohiyatini ochib berishdagi yondashuvlari ko‘rib chiqiladi. Ibrohim Mo‘minovning Sharq falsafiy merosiga munosabati tarixiylik, xolislik va ilmiylik tamoyillariga asoslanganligi yoritiladi. Shuningdek, uning tadqiqotlarida milliy falsafiy tafakkur va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi masalasining qanday ifodalanganligi tahlil etiladi.
Kalit so‘zlar:
Ibrohim Mo‘minov, Sharq falsafasi, o‘zbek falsafasi, Forobiy, Ibn Sino, Navoiy, Amir Temur, ma’rifatparvarlik, insonparvarlik, ilm-fan, falsafiy tafakkur.

Аннотация.
В данной статье анализируется интерпретация традиций восточной философии в научном наследии учёного Ибрагима Муминова, внесшего значительный вклад в развитие философской мысли в Узбекистане. Рассматриваются исследования мыслителя, посвящённые изучению наследия Абу Насра аль-Фараби, Абу Али ибн Сино, Мирзо Улугбека, Алишера Навои, Амира Тимура и других восточных учёных, а также его подходы к раскрытию научно-философской сущности выдвинутых в них взглядов на гуманизм, просвещение, науку, мораль, государство и общество. Подчёркивается, что отношение Ибрагима Муминова к философскому наследию Востока основано на принципах историцизма, объективности и научности. Также анализируется, как в его исследованиях выражается вопрос о гармонии национальной философской мысли и универсальных человеческих ценностей.
Ключевые слова:
Иброхим Муминов, восточная философия, узбекская философия, Фораби, Ибн Сина, Навои, Амир Тимур, Просвещение, гуманизм, наука, философская мысль.

Abstract.
This article analyzes the interpretation of Eastern philosophical traditions within the scholarly legacy of Ibrohim Mo‘minov, a thinker who made a significant contribution to the development of philosophical thought in Uzbekistan. It examines his research into the legacies of prominent Eastern figures-such as Abu Nasr al-Farabi, Abu Ali ibn Sina (Avicenna), Mirzo Ulugbek, Alisher Navoi, and Amir Timur-as well as his approach to uncovering the scientific and philosophical essence of the ideas they championed regarding humanism, enlightenment, science, ethics, the state, and society. The article highlights how Ibrohim Mo‘minov’s engagement with Eastern philosophical heritage is rooted in the principles of historicism, objectivity, and scientific rigor. Furthermore, it explores how his work addresses the synthesis of national philosophical thought and universal human values.
Keywords:
Ibrohim Muminov, Eastern philosophy, Uzbek philosophy, Forabi, Ibn Sina, Navoi, Amir Timur, Enlightenment, humanism, science, philosophical thought.

Sharq xalqlari tafakkuri jahon sivilizatsiyasi tarixida o‘ziga xos va muhim o‘rin egallaydi. Qadimgi va o‘rta asrlarda Movarounnahr, Xuroson va boshqa Sharq mamlakatlarida ilm-fan, falsafa, adabiyot, tibbiyot, astronomiya, mantiq va axloqshunoslikning rivojlanishi insoniyatning ma’naviy taraqqiyotiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Ayniqsa, IX–XV asrlarda Markaziy Osiyoda yashab ijod qilgan mutafakkirlarning ilmiy va falsafiy merosi keyingi avlodlar dunyoqarashining shakllanishida muhim manba bo‘lib xizmat qilgan.

XX asr O‘zbekiston falsafiy tafakkurining yirik vakillaridan biri akademik Ibrohim Mo‘minov Sharq falsafasi va ijtimoiy tafakkuri tarixini ilmiy asosda tadqiq etgan olimlardan biridir. Uning ilmiy faoliyatida Sharq mutafakkirlarining merosini o‘rganish, ularning falsafiy

ISSN 2181-4309

qarashlarini tarixiy sharoit bilan bog‘liq holda tahlil qilish, milliy tafakkur taraqqiyotidagi o‘rnini aniqlash muhim yo‘nalishlardan birini tashkil etadi [1; 34].

Ibrohim Mo‘minov ijodining ahamiyati shundaki, u Sharq falsafiy merosini faqat tarixiy yodgorlik sifatida emas, balki insoniyat ma’naviy taraqqiyotining muhim qismi sifatida ko‘rishga intildi. Uning tadqiqotlarida falsafiy g‘oyalar konkret tarixiy, ijtimoiy va madaniy sharoit bilan bog‘liq ravishda o‘rganiladi. Shu jihatdan olimning ilmiy merosi Sharq falsafasi an’analarini zamonaviy ilmiy tafakkur nuqtayi nazaridan anglash uchun muhim metodologik ahamiyatga ega.

Ibrohim Mo‘minov ilmiy faoliyatining muhim jihatlaridan biri Markaziy Osiyo xalqlarining falsafiy va ijtimoiy tafakkur tarixini o‘rganishdan iborat bo‘lgan. Olim o‘z tadqiqotlarida falsafiy qarashlarning shakllanishini jamiyatning iqtisodiy, siyosiy va madaniy taraqqiyoti bilan uzviy bog‘liq holda ko‘rib chiqadi. Uning yondashuvida Sharq falsafasi alohida va yopiq hodisa emas, balki jahon falsafiy tafakkurining tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘ladi. Sharq mutafakkirlarining g‘oyalari boshqa sivilizatsiyalar bilan ilmiy va madaniy aloqalar jarayonida shakllanganligi masalasi muhim o‘rin tutadi. Bu yondashuv Sharq falsafasining tarixiy ahamiyatini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Ibrohim Mo‘minov Forobiy, Ibn Sino, Beruniy, Ulug‘bek, Navoiy kabi mutafakkirlarning ilmiy va falsafiy merosiga murojaat qilar ekan, ularning qarashlarida inson, jamiyat, ilm, axloq va adolat masalalari alohida ahamiyat kasb etganini ko‘rsatishga intiladi. Bu g‘oyalar olim tomonidan o‘z davrining tarixiy sharoiti bilan bog‘liq ravishda tahlil qilinadi.

Sharq falsafasi an’analarining asosiy xususiyatlaridan biri ilm va ma’rifatga yuksak baho berishdir. Markaziy Osiyo mutafakkirlari ilmni inson kamoloti va jamiyat taraqqiyotining muhim omili deb bilganlar. Ibrohim Mo‘minovning ilmiy qarashlarida ham ushbu an’ana muhim o‘rin egallaydi. U ilm-fan tarixini o‘rganish orqali nafaqat o‘tmishdagi ilmiy yutuqlarni, balki ularning zamonaviy tafakkur uchun ahamiyatini ham ko‘rsatishga intilgan [5; 43].

Ibrohim Mo‘minov ilmiy merosida Abu Nasr Forobiy falsafasi alohida ahamiyatga ega. Forobiy Sharq peripatetizmining yirik namoyandasi bo‘lib, mantiq, falsafa, siyosatshunoslik, axloq va musiqa nazariyasi kabi ko‘plab sohalarda chuqur ilmiy meros qoldirgan.

Forobiy falsafasining markaziy masalalaridan biri inson va jamiyat munosabatidir. Uning “Fozil shahar” haqidagi qarashlarida jamiyatning maqsadi insonning baxt-saodatga erishishini ta’minlash bilan bog‘lanadi. Bunda ilm, axloq, adolat va oqilona boshqaruv muhim omillar sifatida talqin qilinadi [4; 23].

Ibrohim Mo‘minov Forobiy merosini o‘rganishda uning ijtimoiy-falsafiy qarashlariga alohida e’tibor qaratgan. Olimning yondashuvida Forobiyning jamiyat haqidagi qarashlari o‘rta asr Sharqining ijtimoiy va madaniy sharoiti bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi. Shu bilan birga, Forobiy qarashlarida insonning aqliy va axloqiy kamolotiga berilgan e’tibor mutafakkir falsafasining asosiy jihatlaridan biri sifatida ko‘rsatiladi.

Forobiy merosining Ibrohim Mo‘minov tomonidan o‘rganilishi Sharq falsafasi tarixini tizimli ravishda tadqiq etish uchun muhim qadam bo‘ldi. Chunki Forobiy falsafasi orqali Sharq

tafakkurida aql, ilm, axloq va ijtimoiy adolat masalalarining qanday talqin qilinganini ko‘rish mumkin.

Ibn Sino Sharq falsafasi va jahon ilm-fani tarixidagi eng yirik siymolardan biridir. Uning falsafiy qarashlari borliq, sababiyat, ruh, aql, bilim va inson masalalarini qamrab oladi. Ibrohim Mo‘minov ilmiy merosida Ibn Sino falsafasini o‘rganish ham Sharq falsafiy tafakkurining rivojlanish qonuniyatlarini aniqlash bilan bog‘liq. Ibn Sino falsafasida inson aqli va bilish imkoniyatlariga katta ahamiyat beriladi. Inson borliqni anglash, bilim hosil qilish va ilmiy faoliyat orqali o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqaradi. Bu jihatlar Sharq falsafasining ratsionalistik an’analarini namoyon etadi.

Ibrohim Mo‘minovning Sharq mutafakkirlari merosiga oid tadqiqotlarida ilmiy tafakkur va inson ma’naviy kamoloti o‘rtasidagi aloqadorlik masalasi muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtayi nazardan Ibn Sino merosi faqat tibbiyot yoki tabiiy fanlar tarixi bilan cheklanmaydi. U insonning borliqni bilishga bo‘lgan intilishi, aql va tajribaning o‘zaro munosabati kabi masalalarni ham o‘z ichiga oluvchi keng falsafiy hodisa sifatida namoyon bo‘ladi.

Ibn Sino falsafasining o‘rganilishi orqali Ibrohim Mo‘minov Sharq tafakkurida ratsional bilim va falsafiy mushohada an’analari qadimdan mavjud bo‘lganini ko‘rsatishga intiladi. Bu esa Sharq falsafasini faqat diniy yoki axloqiy qarashlar doirasida talqin qilishning biryoqlamaligini ko‘rsatadi.

Ibrohim Mo‘minovning ilmiy faoliyatida Amir Temur va temuriylar davri tarixini o‘rganish ham muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, Amir Temurning davlat va jamiyatni boshqarish borasidagi faoliyati, markazlashgan davlat barpo etish jarayoni hamda ilm-fan va madaniyat taraqqiyotiga yaratilgan sharoitlar olim tadqiqotlarining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lgan. Amir Temur shaxsini tarixiy jihatdan baholashda Ibrohim Mo‘minov davr ruhini, siyosiy sharoitni va davlat qurilishi jarayonlarini hisobga olishga e’tibor beradi. Bu yondashuv tarixiy shaxs faoliyatini faqat biror jihat bilan cheklab qo‘ymasdan, uning davr kontekstidagi o‘rnini aniqlash imkonini beradi.

Temuriylar davri Sharq ilm-fani va madaniyatining yuksalish davrlaridan biri bo‘lgan. Mirzo Ulug‘bekning astronomiya va matematika sohasidagi faoliyati, Samarqandning ilmiy markaz sifatidagi mavqeyi, madrasalar va ilmiy muhitning rivojlanishi ushbu davrning muhim belgilaridan hisoblanadi. Ibrohim Mo‘minovning Amir Temur va temuriylar davriga oid tadqiqotlari Sharq tarixiy tafakkurining muhim jihatini - davlat taraqqiyoti, ilm-fan va madaniyat o‘rtasidagi aloqadorlikni ko‘rsatib beradi. Bu masala Sharq falsafasining ijtimoiy mazmunini anglashda ham muhim ahamiyatga ega.[8; 32]

Ibrohim Mo‘minov tadqiqotlarida Alisher Navoiy merosi ham muhim o‘rin egallaydi. Navoiy ijodida insonparvarlik, adolat, ma’rifat, axloqiy kamolot va jamiyat taraqqiyoti masalalari keng yoritilgan. Navoiy insonni ma’naviy jihatdan yuksaltirish, ilm va ezgulikni targ‘ib qilish, adolatli jamiyat barpo etish kabi g‘oyalarni ilgari surgan. Uning asarlarida insonning qadr-qimmati, komil inson g‘oyasi va xalq manfaatiga xizmat qilish masalalari markaziy o‘rinlardan birini egallaydi.

Ibrohim Mo‘minovning Navoiy merosiga bo‘lgan ilmiy munosabati Sharq falsafasining axloqiy va ijtimoiy mazmunini ochib berishga xizmat qiladi. Navoiy ijodini o‘rganish orqali o‘zbek falsafiy tafakkurida insonparvarlik an’analarining chuqur ildizlarga ega ekanligi namoyon bo‘ladi. Navoiy va boshqa Sharq mutafakkirlari qarashlarida ilm va axloqning birligi alohida ahamiyatga ega. Bilim insonning ma’naviy kamolotiga xizmat qilishi, ilmli inson esa jamiyat oldidagi mas’uliyatini anglashi kerakligi haqidagi qarashlar Sharq tafakkurining muhim xususiyatlaridan biridir.

Umuman olganda, Ibrohim Mo‘minov ijodida Sharq falsafasi an’analari o‘tmishning oddiy tarixiy yodgorligi sifatida emas, balki ilmiy tafakkur, ma’naviy kamolot va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirgan boy intellektual meros sifatida talqin etiladi. Shu sababli uning ilmiy merosi bugungi kunda ham Sharq falsafasi tarixi, o‘zbek falsafiy tafakkuri va milliy ma’naviyat masalalarini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mo‘minov I. Amir Temurning O‘rta Osiyo tarixida tutgan o‘rni va roli. – Toshkent: Fan, 1968.
2. Mo‘minov I. O‘zbekiston ijtimoiy-falsafiy tafakkuri tarixidan. – Toshkent: Fan, 1990.
3. Forobiy A.N. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti. Toshkent. 1993.
4. Ibn Sino. Donishnoma. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. 2010.
5. Navoiy A. Mahbub ul qulub. – Toshkent: Fan, 1959. – 312 b.
6. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti. 2014.
7. O‘zbekiston falsafasi tarixi. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti. Toshkent. 2018.
8. Markaziy Osiyo xalqlarining tabiiy-ilmiy, ijtimoiy-falsafiy merosi. Darslik. –Toshkent: Fan va ta'lim, 2024. - 580
9. Jo‘rayev N., Fayzullayev O. O‘zbekiston tarixi va falsafiy tafakkur masalalari. – Toshkent. 2000.
10. Mo‘minov Ibrohim. O‘zbek sovet ensiklopediyasi. Toshkent. 1971.

MUNDARIJA

Sobirova Jumagul Erkinjon qizi
MAKTABGACHA TA`LIM YO`NALISHI TALABALARIDA SHAKLLANTIRILGAN FASILITATORLIK QOBILIYATINI AMALIYOTGA TADBIQ ETISH BOSQICHLARI 258 264

Kosimova Gullola Mullajonovna
BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHISINING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHDA DARSLIK BILAN ISHLASH KO‘NIKMASINING ROLI 265 267

Qurbonaliyeva Maftunabonu Murodjon qizi
MUSIQA TA’LIMI TIZIMIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI TAYYORLASHNING BUGUNGI HOLATI VA MUAMMOLARI 268 272

Ibodova Nasiba Komilovna
IBROHIM MO‘MINOV FAOLIYATIDA MILLIY O‘ZLIKNI ANGLASH VA OLIM SHAXSIDA MA’NAVIY JASORAT MASALASI 273 276

Nishonov Nodir Alimjanovich
FUTUROLOGIK KO’NIKMALARNING PSIXOLOGIK ASOSLARI 277 282

Дўмонов Б.М., Ашурова К.А.
КИМЁ ФАНИНИ ЛОЙИҲАЛАШТИРИШ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ АСОСИДА ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ 283 287

Хужанов Э.Б, Мухтарова Х.Х.
ИЗ ОПЫТА РАЗРАБОТКИ ВЕБ-ОРИЕНТИРОВАННОЙ ИНТЕРАКТИВНОЙ ПЛАТФОРМЫ ДЛЯ ПРЕПОДАВАНИЯ РАЗДЕЛА «ЭЛЕКТРИЧЕСТВО И МАГНЕТИЗМ» В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ 288 295

Astanova Zumradxon Toxirovna
“NURLI MASKAN” MAKTAB-INTERNATLARIDA KO‘ZI OJIZ BOLALARNING MUSIQIY SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI 296 299

Axunov U.R.
BO‘LAJAK MUTAXASSISLARNING KASBIY HARAKAT ANIQLIGINI SHAKLLANTIRISHDA KINESTETIK YONDASHUVNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI 300 302

Yusupov To‘lanboy Ibroximovich
GLOBALLASHUV SHAROITIDA YUQORI MALAKALI SPORTCHILARDA PSIXIK SALOMATLIKNI TA’MINLASHNING INNOVATSION MEXANIZMLARI 303 306

Аблазов Элёрбек Эркинжонович
АХБОРОТ ЖАМИЯТИДА МЕДИАМАДАНИЯТ ФЕНОМЕНИ ВА УНИНГ ЁШЛАР ДУНЁҚАРАШИ ТРАНСФОРМАЦИЯСИДАГИ ИЖТИМОИЙ-ФАЛСАФИЙ РОЛИ 307 313

